

מעלת עם ישראל / 'בזמן שאתם עולים' ו'בזמן שאתם יורדים'

בְּרַגְעִים נִעְלָמִים שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת וְלִידָה, בְּשַׁעַת שְׁחִיִּים חֲדָשִׁים מִפְּנֵים וּנְפֵשׁ רַעֲנָנָה מְגִיחָה אֶל אוֹר הָעוֹלָם, שָׁשָׂה וְשִׂמְחָה לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן קוֹנָה וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָהּ עַל שֶׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, בַּעַת אֲשֶׁר "תִּזְרִיעַ וְיִלְדָה" - כְּרִמְזוֹ שֶׁל בַּעַל הַטּוֹרִים: 'תִּזְרִיעַ וְיִלְדָה' בְּגִימָטְרִיא 'צוֹרֵת אָדָם'; לֹא דָבָר פְּשוֹט לִפְנֵינוּ כִּי אִם צוֹרֵת אָדָם בְּקוֹמָתוֹ וּבַהֲדָרוֹ הַעוֹמֵד לְשֵׁרֵת אֶת ה'!¹ - וְהִנֵּה בָּא הַכְּתוּב וּמוֹדִיעֵנו: "וְיִטְמָאָה שְׂבַעַת יָמִים", יָמִים אֱלוֹ טוֹמָאָה יֵשׁ בָּהֶם, "כִּי־יָמִי נִדְתָּ דְוָתָהּ תִּטְמָא" (ויקרא יב, ב).

וְאֵנּוּ תִּמְהִיִּם: כְּלוּם סֶרֶךְ קִלְקוּל אוֹ פָּגָם יֵשׁ כֹּאֵן?! הֲאֵם אֵינְךָ זֶה הַשַּׁעַת לְבִטָּא אֶת קְדוּשַׁתוֹ שֶׁל הָאָדָם וְאֵת מַעֲלָתוֹ הַנִּשְׁגָּבָה?! הַכִּיצַד, מְלִידַת נֶפֶשׁ יְהוּדִית טְהוּרָה בּוֹקַעַת טוֹמָאָה?! הֲלֹא דָבָר הוּא!

א

הטומאה מעידה על כח הקדושה

נִדְמָה כִּי נִזְקָקִים אֵנּוּ לְדַבְרֵי רְבוּתֵנוּ בְּאִגְדָה, שֶׁהַשְּׂכִילוֹנוּ אֶל שׁוֹרְשָׁהּ שֶׁל הַטּוֹמָאָה. כִּה דַּבְרֵי הַחֲבֵר אֶל מֶלֶךְ כּוֹזֵר (הַכּוֹזֵרִי, מֵאֵמֶר ג, אוֹת מֵט):

הַטּוֹמָאָה וְהַקְּדוּשָׁה הֵם שְׁנֵי דַבְרִים הַעוֹמְדִים תְּמִיד זֶה מוֹל זֶה, לֹא יִמָּצָא הָאֶחָד מֵהֶם כִּי אִם בְּהִמָּצָא חֲבֵרוֹ, וּמְקוֹם שֶׁאֵין קְדוּשָׁה אֵין טוֹמָאָה.

לֵאמֹר, הִימְצָאוּתָהּ שֶׁל הַטּוֹמָאָה מִשְׁמֶשֶׁת כְּאֵבֶן-בּוֹחֵן לְמִידַת הַקְּדוּשָׁה. כִּכֵּל שֶׁבַח הָאָדָם לְהַתְקַדֵּשׁ - כִּךְ חֲשׂוֹף הוּא לְסַכְנַת הַטּוֹמָאָה. וּמֵאִידֶךָ, עַד כִּמָּה שֶׁאֵין בְּאִפְשָׁרוֹתוֹ לְנִסּוֹק אֶל מַעֲלַת הַקְּדוּשָׁה - בַּהּ בְּמִידָה לֹא תִּגִּיעַ אֵלָיו הַטּוֹמָאָה, כִּי אֵין הַטּוֹמָאָה אֱלֹא הֶעָדְרָה שֶׁל הַקְּדוּשָׁה?²

נִמְצָאָת לְמַד כִּי מַעֲלַתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִתְבַּטָּאָת בְּעִמְדַתָם הַתְּמִידִית בֵּין שְׁנֵי הַקְּטָבִים: בִּיכְלַתָם לְהַגְבִּיחַ עַד שָׁמַיִם בְּקְדוּשַׁתָם, וּבִפְגִיעוֹתָם הַרְגִישָׁה לְנִפְיֵלָה עַדִּי תְהוּם בְּטוֹמָאָתָם. אֱלוֹ הֵם דַּבְרֵי הַגְּמָרָא (מְגִילָה טו, א): "אוֹמָה זֶה מְשׁוּלָה לְעַפְרָה וּמְשׁוּלָה לְכּוֹכָבִים; כִּשְׁהֵן יוֹרְדִין - יוֹרְדִין עַד עַפְרָה, וְכִשְׁהֵן עוֹלִין - עוֹלִין עַד לְשָׁמַיִם". מִצְבּוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי אֵינוֹ נִיתֵן לְאִיזוֹן, לְדֶרֶךְ מְמוֹצַעַת בֵּין קְדוּשָׁה לְטוֹמָאָה, אֲלֵא נִתּוֹן בְּכָל עֵת לְהַכְרַעַה מוֹחֲלַת בֵּין דֶּרֶךְ הַקְּדוּשָׁה לְדֶרֶךְ הַטּוֹמָאָה.

בְּכִךְ בָּאֵר מֵהַר"ל מִפְּרָאָג אֶת דַּבְרֵיו הַנִּפְלָאִים שֶׁל רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי לְאוֹתָהּ רִיבָה. "מַעֲשֵׂה בְּרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהָיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם, וְהָיָה תְלַמִּידוֹ מֵהַלְכִין אַחֲרָיו. רָאָה רִיבָה אַחַת שֶׁהָיָה מְלַקֵּט שְׁעוֹרִים מִבֵּין גִּלְלֵי בְּהֵמַתָּן שֶׁל עֲרִבִים... בִּכְהָ רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי וְאָמַר: אֲשֶׁרִיכֶם יִשְׂרָאֵל! בְּזִמְנֵן שְׁעוֹשִׂין רִצּוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם - אֵין כָּל אוֹמָה וְלִשׁוֹן שׁוֹלְטָת בָּהֶם, וּבְזִמְנֵן שֶׁאֵין

¹ אֵנּוּ מְסַבֵּיִם אֶת דַּבְרֵי בַּעַל הַטּוֹרִים עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ, אוֹלָם כּוֹנְנָתוֹ הַפְּשׁוּטָה הִיא לְרִמְזוֹ עַל הַהֲלָכָה שֶׁאֵין מִפְּלֶטֶת טְמָאָה לִידָה אֲלֵא אִם הִפִּילָה כְּדַמוֹת צוֹרֵת אָדָם, רָאָה ה' אִיסוּרִי בִּיאָה י, ח, וְעַם זֹאת דַּבְרֵינוּ לְהִלְךְ עֲשׂוֹיִים לְשִׁפּוֹךְ אוֹר עַל טַעֲמָה שֶׁל הַלְכָה זֶה.

² לְפִיכֶךָ אִמְרוּ חֲכָמִים (נִזִּיר סָא, ב): "עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵין לוֹ טוֹמָאָה; מְנַלְךְ: 'וְהִזָּה הַטְּהוּר עַל הַטְּמָא' (בְּמַדְבֵּר יט, יט); כִּל שִׁישׁ לוֹ טְהוּרָה - יֵשׁ לוֹ טוֹמָאָה, וְכָל שֶׁאֵין לוֹ טְהוּרָה - אֵין לוֹ טוֹמָאָה".

עושין רצונו של מקום - מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה" (כתובת סו, ב).

שתי האפשרויות גם יחד, 'אין כל אומה ולשון שולטת בהם' כמו גם 'מוסרן ביד אומה שפלה', הלא הן בכלל קריאתו של רבן יוחנן בן זכאי "אשריכם ישראל!" כי אכן הירידה אל תחת עול אומה שפלה עדות מובהקת היא למעלתם של ישראל. ככל ששאיפותיו ויכולותיו של העם מכוונות אל פסגה רמה יותר, כך תהום עמוקה של טומאה פעורה לפנייהם, ואם נפלו בה - חלילה - אין זו אלא נפילה מרום פסגת הקדושה (נצח ישראל, פרק יד)³.

על פי זה נבין היטב את תפקידם של ימי הטומאה הבאים מיד עם לְגַת נשמה חדשה. התורה מבקשת להטעימנו מסוד הוייתו של היהודי: הקדוש והטהור, אם ישכיל, או הטמא והנפסד, אם יִחַדל חלילה. דיני טומאת לידה משמשים לנו תמרור אזהרה והצהרה על תפקידנו כיהודים - לדבוק בקדושה ולהישמר מפני סכנת הטומאה הרובצת לפתחנו.

ב

אַחֹר וְקִדְּם צִרְתָּנִי

לא בדרך מקרה פתח הדרשן את סדר תזריע בדרשה על הכתוב (תהלים קלט, ה): "אַחֹר וְקִדְּם צִרְתָּנִי" (ויקרא רבה יד, א):

אַחֹר - זה יום האחרון; וְקִדְּם - זה יום הראשון. דכתיב "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם" (בראשית א, ב) - זה רוחו של מלך המשיח. אם זכה - אומרים לו: אתה קִדְּמָתָ לְכָל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, ואם לאו - אומרים לו: יתוש קִדְּמָתָ, שלשול קִדְּמָתָ.

האדם נוצר מִתְרַפֵּזוֹת של רוח וְנִשְׁמָה, נשמה וגוף. את רוח אפן יִצְרָה ביום הראשון, עליה נאמר 'ורוח אלקים מרחפת על פני המים', ואילו גופו נוצר ביום השישי, מאוחר לכל הבריאה. ביד האדם ובכח מעשיו לקבוע את מקומו בבריאה: האם קודם הוא לכל הברואים בשל רוח האלקים המְפַעֵמֶת בו, או שמא אך גוף מגוֹשֵׁם הוא שקדמו לו בריאת היתוש והשלשול.

אף כאן אנו פוגשים את אותה קריאה לאדם ברגעי הווייתו: דְּבֹק בְּקִדְּוֶשָׁה, ברוח אלקים, וְקִדְּמָתָ לְכָל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, ואל תעמיד עצמך אחרון לכל הבריאה, פחות מְקַטְנִים שבבעלי החיים.

ג

קִיּוּמוֹ שֶׁל הָרַע - מִכַּח הַטּוֹב

הבה נעמיק חֶקֶר בְּטִיבָה של הַתְּלוּת בין הקדושה לטומאה, באמצעות עיון באחד מדיני טומאת נגעים המופיעים בפרשתנו.

הלכה היא בטומאת נגעים: "כִּלּוֹ הֶפֶךְ לְבָן - טְהוֹר הוּא" (ויקרא יג, יג). כלומר, הבא אל הכהן עם מראה נגע טמא, אלא שפֶּשֶׁה הנגע בכל גופו של המנוגע, מראשו ועד רגליו - טהור הוא! בעוד איש

³ למודים אנו מדבריו של ריה"ל בספר הכוזרי (מאמר א, אות לא-מג), כי מעלת ישראל עומדת לעצמה כמין עצמי ונעלה משאר חלקי הבריאה. מעבר לְדוּמָם, הצומח, החי והמְדַבֵּר, ניצבת מעלת היהודי. לאור זאת, בה במידה שהצומח בהֶפְסֵדוֹ אינו יורד למעלת הדומם כי אם בְּלָה ונֶפְסֵד לחלוטין, והחי במותו אינו יורד למעלת הצומח, כך גם היהודי בנפילתו אינו עומד בדרגת מְדַבֵּר כי אם יורד מטה מטה ומאבד את כל מהותו.

בריא לחלוטין עם מראה נגע באחד מאיבריו טמא, הרי שמנוגע בכל גופו - טהור. לכאורה, אין לך תמיהה גדולה מזו: כיצד התרחבותו המוחלטת של הנגע הופכת אותו לטהור?!

חכמים בדבריהם מוסיפים לנו תמיהה על תמיהה, ולמדדים מהלכה זו דבר פלא (סנהדרין צז, א): "אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות. אמר רבא: מאי קרא? פֶּלֹ הַפֶּךָ לָבֶן - טְהוֹר הוא". כשם שנגע מקומי טמא ואילו נגע שפֶּשֶׁה על כל הגוף טהור, כך מצב שבו המלכות כולה הופכת למינות הוא המביא את התקוה לגאולת בן דוד. כאמור, הדברים קשים להולמם. מדוע מצב שלילי מוחלט נושא בחֶבֶדוֹ תקוה לטוב או טהרה יותר מאשר פגם מקומי מוגבל?!

נראה כי המפתח לפתרון התעלומה הוא הכרה בטיבו המדויק של הרע⁴: מיום שחטא אדם הראשון ונכשל בעץ הדעת, חל טשטוש ועירוב תחומים בבריאה, ואין לך בה דבר טוב שלא מעורב בו מעט מן הרע. תפקידו של האדם, אם כן, הוא לברור בְּדִי-עֵמֶל את הטוב מתוך הרע ובכך לבוֹדֵד את הרע עד שִׁאֲבֹד את קיומו. כי כן, כל כוחו יונק הרע מהיותו מחובר אל הטוב⁵.

כאשר חרה אף ה' בישראל על מחלוקת קרח ועדתו, הוא קורא למשה ואהרן - נקודת הטוב שסביבה נכרך הרע - ומזהירים (במדבר טז, כא): "הַבְּדִלְוּ מֵתוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת - וְאַכְלָה אֹתָם כְּרָגַע". בהתבדלות הטוב והפרדתו מהרע, לא יִהְיֶה לרע כל קיום ותיכף ומיד יִאֲכַלְהוּ אֹתָם כְּרָגַע.

טומאתו של נגע הצרעת היא בהיותו אחוז בגוף בריא וטהור. רק בשל הטהרה שסביבו גורם הנגע טומאה. אילו פֶּשֶׁה הנגע בעור וכולו הפך לבן, נמצא אם כן הרע מבוֹדָד, מנותק מהטוב, וממילא חסר קיום ומובטח הוא לְכָלוֹת במהרה. כך גם מלכות שהפכה כולה למינות, נעדרת בסיס טוב לאחיזה, חזקה עליה שִׁתְכַלֶּה ומלכות בית דוד תופיע מיד לאחריה⁶.

עם ישראל הזוכה למעלת הקדושה, מוכרח הוא יחד עם זאת להתמודד גם עם הטומאה הנכרכת אחריה, מבקשת להֶאָחֵזוּ בכנפיה. "כל שיש לו טהרה - יש לו טומאה" (נזיר סא, ב), ואולם תפקידנו הוא לבדוד את הרע, להגדירו במנותק מן הקדושה ובכך לעלות ולהתעלות לצד כילוי הרע והטומאה. על ידי התנתקות מתרבויות הרע והשקר, אנו דְּבָקִים בקדושה לבדה ומתעלים בה, בעוד שהטומאה מאבדת את מקור חיותה ואט אט מתבטלת וְכָלָה מאליה⁷.

ד

קבלת התורה - התנתקות מהרע

מִדְתּוֹ של תלמיד חכם היא נקודת השיא של התכונה היהודית - הפוטנציאל אל מול הסכנה. דוקא בשל היותו נעלה יותר משאר העם, בשל כח הדעת שבידו, עלול הוא ליפול מטה מטה אל תהום הטומאה. אילו ישכיל לנתק עצמו מהרע ולהֶבְדֵּל הימנו - 'אתה קְדַמְתָּ לְכָל מעשה בראשית', אך

⁴ עמדנו על נקודה זו, אם כי בסגנון שונה מעט, במאמר 'למען תספר / תכלית הגאולה - הדעה והדיבור' לחג הפסח, אות ד.

⁵ תכונה זו מאפיינת אף את השקר, אחיו של הרע, כדברי רש"י (במדבר יג, כז): "כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו - אין מתקיים בסופו". השקר הוא כל כולו הטעייה ואין לו קיום אלא בסביבת אמת. עמידתו לבדו במעורמו חושפת את הריק שבו ומבטלת את כל תִּקְפוֹ.

⁶ ניתן להדגים זאת בהקבלה למושגים מעולם הרפואה: באמצעות בידודם של תאים הנושאים גידול סרטני, ניתן למנוע את התפשטותם ולגרום למותם בשל ניתוקם מתאים אחרים.

⁷ דברים ברוח זו נתבארו במאמר 'ישראל ועמלק / גודרי פְּרָצוֹת מול פּוּרְצֵי גְדֵרוֹת' לפרשת זכור, אותיות ו-ז.

אם חלילה יִזַּנַח את מעלת הדעת ולא יבדיל היטב בין טוב לרע, הרי הוא "תלמיד חכם שאין בו דעת" ויקראו אחריו "נְבִלָה טובה הימנו"! (ויקרא רבה א, טו). אַחֲזֹר נְקֻדָּם צְרִתָּנִי - האדם בוחר אם להישאר מְאֻחֹר, פְּחוּת מִן הַיְתוּשׁ, או להתייצב מְקֻדָּם, נְעֻלָּה מעל הבריאה כולה.

בימי הספירה אנו צועדים אט אט בדרך הארוכה המוליכה מן השער הארבעים-ותשעה של מצרים, מְעוֹז הטומאה, אל פסגת הר סיני, לקבלת התורה שתדריך אותנו במשימתנו הנצחית - לדבוק בקדושה ולעקור את הרע. שקיעותו של העם במ"ט שערי טומאה במצרים הוכיחה את תכונתו של העם - כשהן עולין וכשהן יורדין - ומעתה עליו לצעוד בדרך העולה, דרך הקדושה המנותקת ומבודדת מפני הטומאה המבקשת לאחוז בה (ראה נצח ישראל, פרק ל).

זו, הלא, תפילתנו בימי ספירת העומר :

"אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר כדי לטהרנו מקליפותינו ומטמאותינו... כדי שִׁיטְהָרוּ נַפְשוֹת עַמְךָ יִשְׂרָאֵל מִזְהָמָתָם... ולטהרנו ולקדשנו בקדושתך העליונה, אמן סלה.